

### Список використаних джерел

1. Волинка К. Г. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти. *Право України*. Київ, 2000. № 11. С. 30–33.
2. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2000. 16 с.
3. Маляренко В. Т., Пилипчук П. П. Про межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи. *Вісник Верховного Суду України*. Київ, 2001. № 2. С. 39.
4. Святоцький О. Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1994. 281 с.
5. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
6. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні і деонтологічні аспекти) : наук.-метод. посіб. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. 376 с.
7. Темченко В. І. Верховенство права у практиці Євросуду та Конституційного суду України. *Наукові записки НаУКМА*. Київ, 2007. Т. 64: Юридичні науки. С. 15–20.
8. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.

**Харитонов Євген Олегович,**  
завідувач кафедри цивільного права Національного  
університету «Одеська юридична академія»,  
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент  
Національної академії правових наук України  
**Харитонova Олена Іванівна,**  
завідувач кафедри права інтелектуальної власності  
та корпоративного права Національного  
університету «Одеська юридична академія»,  
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент  
Національної академії правових наук України

### ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Одним з «побічних ефектів» глобалізації є активізація взаємодії правових систем, зростання масштабів останньої, а відтак актуалізація з'ясування проблем, що виникають у цій галузі, та пошуку шляхів їхнього вирішення.

Першою з проблем, котра має бути тут вирішеною, є визначення пріоритетної сфери (чи «зони») такої взаємодії, оскільки «взаємодія правових

систем», на нашу думку, може розглядатися як узагальнююче поняття, що охоплює низку «взаємодій» елементів правової системи. На доказ цієї тези можна навести, ті міркування, що стосовно деяких випадків «взаємодії правових систем», фактично дослідження відповідного феномену обмежується вивченням трансформацій права, як елементу правової системи. Скажімо, коли йдеться про такі види взаємодії як «рецепція», то, передусім (а можливо, й виключно) мається на увазі саме «рецепція права». Так само поняття «правові трансплантації», як здається, не означає всебічну взаємодію правових систем у цілому.

Як на нашу думку, в умовах глобалізації, передусім і більшою мірою, має місце взаємодія права, як елементу правових систем. При цьому переважає взаємодія правових систем (у формі адаптації) в галузі приватно-правовій, що зумовлено самою природою процесу глобалізації, цілями співробітництва у економічній, культурній тощо галузях.

Варто зауважити, що в сучасних умовах, попри «всесвітність» процесу глобалізації, для України після підписання договору про асоціацію з ЄС вирішального значення набувають питання адаптації національної правової системи до Європейської, визнання та прийняття європейських цінностей, інституцій та концептів, одним з найважливіших поміж яких є приватне право.

Розуміючи Європейське право як систему принципів та юридичних норм, що сформувалися у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, на основі та відповідно до установчих договорів і загальних принципів права, враховуємо, що в основу останніх в ЄС покладений пріоритет прав особистості, закріплений у Європейській конвенції, яка враховує конституційні традиції європейських держав. Ці ж традиції визначають подальший розвиток національного права держав – членів Європейських Співтовариств.

У свою чергу Європейське право може стати етапом на шляху до формування глобального концепту приватного права. Зокрема на користь такого припущення свідчать зміни у цій галузі, що знайшли відображення у підходах до створення важливого наукового «Проекту загальної довідкової схеми» – Draft Common Frame of Reference (DCFR) [1].

Домінантою DCFR є відмова від прямого нормативного регулювання відносин у приватноправовій сфері. Натомість, DCFR розглядається як засіб надання ідеям європейського приватного права нового підґрунтя, що підвищує взаєморозуміння і сприяє колективному обговоренню проблем приватного права у Європі [2, с. 17 – 18]. При такій концепції DCFR у тріаді «Принципи, дефініції, модельні правила приватного права ЄС» чільне місце природно посідають «принципи приватного права ЄС».

Слід відзначити розбіжності розуміння у вітчизняній цивілістиці та використання терміну «принципи» в тексті DCFR.

У вітчизняній юриспруденції принципи права характеризують як відправні ідеї його існування, що виражають найважливіші закономірності і підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими з сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і

загально значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу. Ознаками принципів права є: регулятивність; внутрішню єдність, що простежується у їхній системно-структурній внутрішній збалансованості, несуперечності, інтегрованості і водночас диференційованості на певні види; їх об'єктивну обумовленість, тобто відповідність характеру суспільних відносин, економічних, політичних, ідеологічних процесів, що відбуваються у суспільстві; матеріалізацію їх у праві шляхом безпосереднього формулювання у нормах права (текстуального закріплення) або виведення принципів прав зі змісту нормативно-правових актів (змістовне закріплення); їх історичність. Галузі та інститути приватного права побудовані на принципах: 1) автономії; 2) добровільності; 3) юридичної рівності; 4) диспозитивності; 5) координації; 6) загального дозволу; 7) правового захисту приватного інтересу та інші [3, с. 165, 176]. У ст. 3 ЦК України вказані «Загальні засади цивільного законодавства»: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність. При цьому, судячи з формулювань, ст. 3 ЦК України, наведений у ній перелік засад є вичерпним.

Натомість, автори DCFR акцентують увагу не на визначенні поняття принципів права, встановленні їхнього кола тощо, а починають із застереження щодо можливості різного використання терміну принципи. Зокрема, зазначається, що у цьому контексті він використовується як синонім виразу «норми, що не мають юридичної сили закону». З такого погляду можна сказати, що DCFR складається з принципів та визначень. Разом із тим, терміном «принципи» можна описати ті норми, що мають більш загальну юридичну природу, такі як свобода договору чи добросовісність. З цієї точки зору модельні норми DCFR включають у себе принципи.

Варто звернути також увагу на розрізнення у DCFR принципів базових та пріоритетних, оскільки саме за допомогою такої диференціації провадиться акцентування уваги на головних напрямках формування концепту приватного права.

Як впливає з тексту DCFR та коментарів його авторів, «базовими» вважаються такі принципи, що мають забезпечити досягнення найбільш загальних цілей DCFR. У якості таких пропонуються принципи свободи, безпеки, справедливості та ефективності (з припущенням, що ними охоплюється також принципи договірної лояльності, співробітництва тощо).

Визначення «пріоритетних принципів» DCFR не містить. Можливо, тому, що йдеться про терміно-поняття, котре саме вже є і визначенням, а характеристикою його слугує перелік таких принципів (До речі, улюблений прийом давньоримських правознавців: замість абстрактних дефініцій – конкретний перелік).

До категорії пріоритетних принципів найбільшого політичного значення віднесені захист прав людини, підтримка солідарності й соціальної

відповідальності, збереження культурної та мовної різноманітності, захист і поліпшення добробуту, розвиток внутрішнього ринку.

Не зупиняючись тут на характеристиці пріоритетних принципів, лише відзначимо, що пріоритетним з пріоритетних можна вважати принцип захисту прав людини, якому присвячується ст. I.-1:102(2) DCFR, котра передбачає, що модельні норми мають тлумачитися у контексті будь-яких юридичних засобів, які при застосуванні, гарантують права та фундаментальні свободи людини.

Являє також інтерес надання пріоритетності принципу підтримки солідарності й соціальної відповідальності, що пояснюється розширеним тлумаченням принципів лояльності і безпеки договору, що дозволяє залучити у сферу договірної регулювання більш широке коло відносин. Що стосується врахування принципу солідарності у зобов'язаннях, що виникають внаслідок ведення чужих справ без доручення, то тут має місце реалізація ідеї, відомої (хоча з деякими нюансами) в цивілістиці ще юриспруденції Стародавнього Риму.

Практично важливим є принцип збереження культурної та мовної різноманітності, котрий є своєрідною відповіддю опонентам євроінтеграції, які страхають втратою національної культурної ідентичності тощо. Тут позиція авторів DCFR є більш гнучкою. З одного боку, визнається, що у плюралістичному світі, такому як Європа, збереження культурного та мовного розмаїття є умовою самого існування ЄС. Разом із тим, враховується, що там, де людське життя має не тільки культурний, але й суто функціональний зміст, цей принцип може вступати у колізію з принципами солідарності, захисту й поліпшення добробуту, а також розвитку внутрішнього ринку (прикладом чого, власне, слугує приватне право).

Врахування зазначених колізій зумовило компромісне рішення, яке виражається в тому, що поряд із включенням в норми деяких проявів принципу збереження культурної та мовної різноманітності, у ньому відчувається і певне занепокоєння існуванням можливості шкідливого впливу на внутрішній ринок (і, як наслідок, на добробут європейців) надмірної різноманітності систем договірної права. У цьому сенсі, мету DCFR його автори вбачають у орієнтирі для законодавців, щоби сенс європейського законодавства можна було зробити зрозумілим для людей, які отримали юридичну освіту в умовах різних правопорядків.

Значення згаданого занепокоєння стає більш зрозумілим, коли врахувати, що принцип захисту та поліпшення добробуту громадян і підприємців (і доповнюючий його принцип розвитку внутрішнього ринку) розглядається як такий, що охоплює усі або майже усі інші принципи. Бо, як підкреслюють автори, з нього випливає кінцева мета і сенс існування DCFR. Якщо DCFR не допоможе поліпшити добробут громадян і підприємців у Європі – нехай опосередковано, нехай незначно, нехай потрохи, – проект зазнає невдачі [2, с. 23, 25].

Оцінюючи в цілому спрямованість і зміст Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, особливо Принципи, можна зробити висновок, що, головне призначення DCFR

полягає у формуванні європейського концепту приватного права, що може стати важливим кроком на шляху до формування глобального концепту приватного права.

#### **Список використаних джерел**

1. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I – VI. Munich, 2009.

2. Кристиан фон Бар, Эрик Клив, Паул Варул. Предисловие к российскому изданию // Модельные правила европейского частного права / Пер. с англ. / Науч. ред. Н. Ю. Рассказова. Москва : Статут, 2013. 989 с.

3. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

***Чубань Вікторія Сергіївна,***

*доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту  
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля  
Національного університету цивільного захисту України  
кандидат економічних наук, доцент*

***Пасинчук Кирило Миколайович,***

*доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту  
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля  
Національного університету цивільного захисту України  
кандидат педагогічних наук*

#### **ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Процеси розбудови України як незалежної та самостійної держави вивели на кардинально новий рівень законотворчий процес, що забезпечує діяльність господарських суб'єктів у сучасних реаліях ринкової економіки. До 1991 р. поняття «економічна безпека», «фінансова безпека» були повністю відсутні у лексиконі правників і економістів, оскільки оперування даними категоріями передбачає наявність конкурентних відносин в економічному середовищі та, відповідно, бажання власників убезпечити підприємство від їх надмірного впливу. Наразі вітчизняне законодавство не містить офіційної системи поглядів на поняття фінансової безпеки держави, принципів її забезпечення, засобів та методів захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз, утвердження нашої держави як повноправного суб'єкта світового співтовариства закріплених єдиному правовому документі.

Проблеми нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки України дещо частково розкрито у працях В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки,